

Geliş Tarihi:
09.08.2023
Kabul Tarihi:
15.01.2024
Yayımlanma Tarihi:
28.06.2024

Kaynakça Gösterimi: Aşcı, E. M (2024).
19.Yüzyılda Doğu Akdeniz’de yaşanan İngiltere-
Fransa rekabeti. *İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi* 23(49), 1385-1400.
doi: 10.46928/iticusbe.1340103

19. YÜZYILDA DOĞU AKDENİZ’DE YAŞANAN İNGİLTERE-FRANSA REKABETİ

Derleme

Mehmet Enes Aşcı

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi

enesasci@gmail.com

Mehmet Enes AŞCI, İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktora öğrencisidir. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının jeostratejik önemi ve Türkiye’ye yansımaları, Rusya, Türkiye ve Suriye bağlamında AB’nin enerji politikaları ve doğu genişlemesi gibi alanlarda araştırmalar yapmaktadır.

19. YÜZYILDA DOĞU AKDENİZ'DE YAŞANAN İNGİLTERE-FRANSA REKABETİ

Mehmet Enes Aşçı
enesasci@gmail.com

Özet

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflama sürecinde Doğu Akdeniz'de Osmanlı topraklarında nüfuz kazanmaya çalışan İngiltere ve Fransa arasında yoğun bir egemenlik mücadelesi yaşanmıştır. Bu süreçte Fransa Batı Akdeniz'de kurduğu egemenliği Doğu Akdeniz'e doğru genişletmeye çalışmış, bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere ise temel olarak Hindistan bağlantısını güvence altına alma amacını gütmüştür. Fransa, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yoğun bir mücadele sürerken, bu devletler bazen kendi aralarında bir başka tehdiye karşı işbirliği yapmaktan da kaçınmamışlardır. İngiltere, Süveyş Kanalı'nda elde ettiği imtiyazlardan sonra, Osmanlı Devleti'nin mevcut varlığını sürdürmesini destekleme politikasını terk etmiş ve tam tersine muhtelif yöntemlerle Osmanlı İmparatorluğunun altını oyarak topraklarını paylaşma politikasına yönelmiştir.

Amaç: Bu makale günümüzde de halen -özellikle enerji rezervleri açısından- uluslararası bir rekabet alanı olma özelliğini sürdüren Doğu Akdeniz Bölgesinde 19. yüzyılda dönemin iki büyük gücü arasında yaşanan rekabetin hangi çıkarların korunmasına yönelik olduğunu ve nasıl seyrettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Çalışmada öncelikle Doğu Akdeniz'in jeostratejik konumundan kaynaklanan önemine, 19. yüzyılda İngiltere ve Fransa gibi iki hegemonik gücün Osmanlı İmparatorluğunu da doğrudan ilgilendiren bu bölgedeki nüfuz edinme çabalarına ilişkin kaynaklar dönemin kendine özgü dinamiklerine de odaklanarak incelenmiştir.

Bulgular: 15-16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı nüfuzunun yoğunlaştığı Doğu Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamaya başladığı 19. Yüzyıl başlarından itibaren Avrupa'nın güçlü devletleri İngiltere ve Fransa I. Dünya Savaşına kadar süren bir güç mücadelesine girişmişlerdir. Bu iki büyük güç bir taraftan kendi çıkar ve amaçları için mücadele etmiş ancak ortak çıkarları sözkonusu olduğunda savaşmaktan kaçınmış ve tehditlere karşı birlikte hareket etmeyi başarmışlardır.

Özgünlük: Çalışma değişen koşullara rağmen halen stratejik konumunu koruyan ve bir rekabet alanı olma özelliğini sürdüren Doğu Akdeniz'in hangi yönleri itibariyle 19. yüzyıldaki hegemonik güçler arasındaki rekabetin konusunu oluşturduğunu değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Akdeniz, Rekabet

JEL Sınıflandırması: F5, F51, F59

THE ENGLAND-FRANCE RIVALRY IN THE EAST MEDITERRANEAN IN THE 19TH CENTURY

Abstract

In the 19th century, during the weakening period of the Ottoman Empire, there was an intense struggle in order to get sovereignty between England and France, which tried to gain influence in the Ottoman lands located in the Eastern Mediterranean. In this period, France tried to expand its sovereignty in the Western Mediterranean towards the Eastern Mediterranean while England, as a colonial empire, aimed to secure its connection to India as a basic policy. When a strong and intense competition among France, England and the Ottoman Empire continued, these states did not hesitate to cooperate with each other against another threats. After England got some concessions from the Suez Canal, the country gave up on the policy of preserving the territorial integrity of the Ottoman Empire, and on the contrary of this policy, England leaned to the policy of dividing Ottoman Empire by the various methods.

Purpose: This article aims to reveal the interests of the competition between the two great powers of the 19th century in the Eastern Mediterranean Region, which still continues to be an area of international competition - especially in terms of energy reserves- and how it progressed.

Method: In the study, firstly, the sources related to the importance of the Eastern Mediterranean due to its geostrategic position and the efforts of two hegemonic powers such as England and France to gain influence in this region, which also directly concerns the Ottoman Empire, were examined by focusing on the specific dynamics of the period.

Findings: 15-16. From the beginning of the 19th century, when the Ottoman Empire began to weaken in the Eastern Mediterranean, where Ottoman influence had concentrated since the 19th century, the powerful states of Europe, England and France, engaged in a power struggle that lasted until the First World War. These two great powers struggled for their own interests and purposes, but when it came to their common interests, they avoided fighting and managed to act together against threats.

Originality: The study evaluated the aspects of the rivalry between the hegemonic powers in the 19th century in the Eastern Mediterranean, which still maintains its strategic position and remains a competitive area despite the changing conditions.

Key Words: England, France, Ottoman Empire, Eastern Mediterranean, Competition

JEL Classification: F5, F51, F59

GİRİŞ

Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının ortasında yer alan Doğu Akdeniz'e bu farklı konumuyla tarihsel süreç içerisinde özel bir jeostratejik değer atfedilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Mısırlı denizcilerin Akdeniz kıyılarına açılmaları ile ilk deniz hareketliliğine sahne olan Doğu Akdeniz, sırasıyla Fenikeliler, Makedon ve Roma İmparatorluklarının egemenliğine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun güçlenme sürecinde yaşanan Türk egemenliği; Batı'nın 15. asırdan itibaren başlattığı coğrafi keşif hareketlerinin hızlanarak yayılmasının Osmanlı hakimiyetinin güç yitirmesine yol açması sonucunda 19. yüzyıldan itibaren sona ermiş ve bölgede İngiltere-Fransa-Hollanda ve Rusya arasında yoğun güç mücadeleleri yaşanmıştır. Fransa Doğu Akdeniz ticaretindeki üstünlüğünü Napolyon'un Mısır seferine kadar sürdürmüş, ancak 1830'lardan itibaren Avrupa'nın endüstri alanında lider ülkesi konumundaki İngiltere ticari üstünlüğü ele geçirmiştir. 19. yüzyılda Doğu Akdeniz'de yoğun bir rekabet yaşanmıştır. Söz konusu rekabet Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında cereyan etmiş ve güç dengesi sıklıkla değişmiştir.

İngiltere'nin başını çektiği diğer Avrupa devletleri de endüstri devriminin ilk dönemlerine tekabül eden 1870'li yıllarda genişleme amaçlarını sömürgeleştirme politikaları ile gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik öneme sahip toprakları sömürgeci devletlerin işgal girişimlerine maruz kalmıştır. Fransa ve İngiltere bu rekabetin dikkat çeken iki başat aktörü konumundadır. İngiltere, Asya ve Hindistan'daki müstemlekelerine giden yolların güvenliğini sağlama hedefini dış politikasının temeli olarak belirlemiştir. Bu amaçla Irak, Basra Körfezi, Mısır ve Süveyş'e egemen olma mücadelesini yoğunlaştırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunu borçlandırarak iktisadi ve ticari imtiyazlar edinme yöntemiyle Osmanlı İmparatorluğu üzerinde güçlü bir nüfuz edinen Fransa ise; bu durumu Osmanlı İmparatorluğunun dağılması olasılığı durumunda Çukurova, Suriye, Mezopotamya ve Lübnan bölgelerini elde etme amacını gerçekleştirmeye yönelik bir unsur olarak kullanmıştır.

Bu çalışmada 19. yüzyılda Doğu Akdeniz'de yaşanan İngiliz-Fransız rekabeti bağlamında Fransa'nın Lübnan, Cezayir, Mısır ve Süveyş Kanalı projesi ile İngiltere'nin Fransa'nın bölgedeki nüfuz edinme girişimlerini engelleme çabaları ve Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak için Kıbrıs'a ve ardından Mısır'a egemen olma politikaları irdelenmiştir.

Çalışmanın amacını günümüzde de halen *-özellikle enerji rezervleri açısından-* uluslararası bir rekabet alanı olma özelliğini sürdüren Doğu Akdeniz Bölgesinde 19. yüzyılda dönemin iki büyük gücü olan İngiltere ve Fransa arasında yaşanan rekabetin hangi çıkarların korunmasına yönelik olduğunun ve nasıl seyrettiğinin ortaya konulması oluşturmaktadır.

Çalışmada Doğu Akdeniz'in jeostratejik konumundan kaynaklanan önemine ve 19. yüzyılda İngiltere ve Fransa gibi iki hegemonik gücün Osmanlı İmparatorluğunu da doğrudan ilgilendiren bu bölgedeki nüfuz edinme çabalarına ilişkin literatürden yararlanılmıştır.

Araştırmanın temel sorusu, 19. yüzyılda Doğu Akdeniz’de yaşanan rekabetin esasını hangi unsurların oluşturduğuna dayanmaktadır. Değişen koşullara rağmen halen stratejik konum ve önemini koruyan ve bir rekabet alanı olma özelliğini sürdüren Doğu Akdeniz’in, hangi yönleri ile 19. yüzyılda dönemin hegemonik güçleri arasında yaşanan rekabetin konusunu oluşturduğu ve bu rekabetin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki tezahürleri değerlendirilmiştir.

DOĞU AKDENİZ’İN COĞRAFİ KONUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ

Üç kıtanın topraklarının yer aldığı Doğu Akdeniz’in bu özelliği bölgeye tarihin hemen her çağında özel bir önem kazandırmıştır. Başlıca göç ve ticaret güzergâhlarının bölgeden geçiyor olması da bu jeostratejik önemi pekiştirmiştir. Doğu Akdeniz’in coğrafi olarak konumlandığı kıyasal alanlar Anadolu, Ege, Mezopotamya, Mısır ve Arabistan gibi bölgeler için önemli bir karasal ulaşım olanağı sağlamış, denizciliğin gelişmesinin sağladığı fırsatlar ile de deniz ticaretine önemli katkıları olan bir hat özelliğine kavuşmuştur. (Girgin, 2006: 9).

Tarihsel kayıtlar Nil nehri üzerinde kazandıkları denizcilik yeteneklerini kullanan Mısırlı denizcilerin Doğu Akdeniz’e açılmaları ile bölgede ilk denizcilik faaliyetlerinin başladığını göstermektedir. Ardından ticaret ve denizcilik alanında ileri yetkinliklere sahip Fenikeliler bölgeye egemen olmuş, bu dönemin ardından Makedon ve Roma hakimiyeti gelmiştir. Doğu Akdeniz ticaretinde ağırlıklı bir öneme sahip olan adaların fethedilmesiyle de Osmanlı İmparatorluğu’nun Akdeniz’deki ticari egemenliği başlamıştır. Batılı sömürgeci devletlerin 15. asırda başlattığı coğrafi keşif hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde olumsuz etkileri olmuş, eski gücünü kaybeden İmparatorluk Akdeniz’deki hakimiyetini yitirmiş ve 18. asırdan itibaren Doğu Akdeniz’i kendi nüfuz alanlarına katmak isteyen İngiltere, Hollanda ve Fransa arasında yoğun bir rekabet başlamıştır (Gürer, 2007: 23-24). Bu dönemde açılan Süveyş Kanalı uzun vadede Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgedeki denetimi bağlamında ciddi ve uzun vadeli sorunlara yol açmıştır (Çınar, 2014: 39-57).

DOĞU AKDENİZ’İN AVRUPA AÇISINDAN ÖNEMİ

Batı Avrupa’nın sanayileşmiş ülkelerinin Doğu Akdeniz’e olan ilgileri 19. yüzyılda 17. ve 18. yüzyıllara göre daha da yoğunlaşmıştır. Bu ilginin temelinde gelişen Batı metropollerinin gıda taleplerinin karşılanması, Batı endüstrisinin yoğun bir biçimde ihtiyaç duyduğu yeni hammadde gereksiniminin karşılanması ve deniz ulaşımında buhar gücünün kullanılmasının ulaşım maliyetlerini düşürmesi gibi nedenler yatmaktaydı. Beyrut limanı da artık İzmir ve Selanik limanları gibi sanayileşmedeki bu yeniçağın etkisi ile ticaret merkezi haline gelmişti.

Dış ticaret Akdeniz’de geçmişten itibaren Suriye ve iç bölgelerle Batı Akdeniz arasındaki bağlantı sağlayıcı bir işleve sahip olmuştur. Fransa Doğu Akdeniz ticaretinde Napolyon’un Mısır seferine kadar üstünlüğünü korumuştur. Şöyle ki, Suriye’de 1789 yılında yirmiye yakın Fransız şirketinin acentaları faaliyet göstermekteydi. Ancak Avrupa’nın endüstri lideri konumundaki İngiltere 1830’lardan itibaren Doğu Akdeniz’de ticari üstünlüğü ele geçirmiştir. Buna karşın bölgede dini ve kültürel alanlarda Fransa

etkinliğini güçlü bir biçimde devam ettirmiştir. İngiltere'nin ticari üstünlüğü ele geçirmesi ile birlikte bölgeye Ion Adalarından (Yedi Adalar) ve Malta'dan Britanya uyruklu tüccarlar yerleşmişlerdir. Aynı zamanda İngiliz şirketlerinin temsilciliğini yapan Nakkaş'lar gibi yerli aileler de ortaya çıkmıştır. İngilizler daha ziyade bu yolu yani tanınmış yerli ailelere temsilcilik vererek bölgede yer edinmeyi tercih etmişlerdir (Issawi, 1977: 98).

Bölgedeki İngiliz ticareti özellikle buharlı gemilerin sağladığı geniş imkânlar sayesinde hızla gelişmiştir. İngiliz sanayiinin düşük maliyetli üretimden elde ettiği avantajlar ve denizcilikte buhar gücünün getirdiği yeni olanaklar Britanya'nın Doğu Akdeniz ticaretinde büyümesini sağlayan başlıca etkenler olmuştur. Ancak İngiltere'nin karşısına denizcilik ve endüstri alanında Fransa ve Avusturya gibi yeni rakiplerin çıkması bu büyümenin karşısındaki başlıca engelleri oluşturmuştur (Ortaylı, 1984: 92). İngiliz gemiciliği zamanla 1830 ve 1840'lı yıllardaki teknik üstünlüğünü yitirmeye başlamış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'de Avusturya-Macaristan gemileri ile büyük bir rekabet yaşanmıştır. İngiltere I. Dünya Savaşına kadar Doğu Akdeniz'deki ticari üstünlüğünü korumuş ancak giderek ticaret hacmindeki bu üstünlük diğer rakip devletlere oranla istikrarsız bir seyir izleyerek azalmıştır (Ortaylı, 1984: 94).

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE İNGİLİZ-FRANSIZ REKABETİ

19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz, topraklarını korumaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa arasında yoğun bir mücadeleye sahne olmuştur (Toledano, 2006: 99). 19. yüzyılda yaşanan tüm uluslararası krizlerde İngiltere ve Fransa başlıca aktörler olmuşlardır. Dünyanın birçok bölgesinde ve Avrupa'da uzun bir zaman boyunca süre gelen İngiliz-Fransız mücadelesinin Doğu Akdeniz'e de yayılması ile bu bölge başka bir rekabet sahası niteliğini kazanmıştır. İngilizler ve Fransızlar 19. yüzyılın ikinci yarısından çok daha önce Doğu Akdeniz'e gelmişlerdi. Osmanlı Devleti ile ilişkileri ve edindikleri kapitülasyon imtiyazları ile bölgeye daha önce giren Fransızların ardından İngilizler de ticari faaliyetler ile Doğu Akdeniz'e gelmişlerdir (Braudel, 1993: 719). Akdeniz ticareti bu tarihlerde Atlantik ticaretinden daha büyük bir öneme sahipti (Bulut, 2002: 200).

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, eski gücünü büyük ölçüde yitirmiş olmasına karşın Doğu Akdeniz'deki varlığını koruma mücadelesini sürdürmekteydi. 16. yüzyılın bitimine doğru Akdeniz'deki en kudretli devlet olmasına karşın (Soucek, 2008: 170), 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu, o günün dünyasının büyük deniz güçlerini oluşturan İspanya, İngiltere, Hollanda, Portekiz ve Fransa arasında yer alamamıştır. Bu ülkeler okyanus ticaretinden büyük kazançlar elde etmekteydiler; az da olsa Cenovalılar ve Venediklilerin de okyanus ticaretinin olanaklarından yararlanmalarına karşın, Osmanlı Devleti bu kazançlardan yararlanamamıştır (Soucek, 2011: 145-146). Bu süreçte Doğu Akdeniz önem kazanan Atlantik ticaretinin gölgesinde kalmasına rağmen (Abulafia, 2011: 20-21) iç deniz trafiğinin yoğunluğu nedeniyle önemini korumayı başarmıştır (Braudel, 1993: 130).

İngilizler, coğrafi keşifler sonucunda deniz gücü üstünlüğüne kavuşmuş olan İspanyolları 1587 yılındaki Cadiz Savaşında yenerek deniz gücü üstünlüğünü ele geçirmişlerdir. Bu aşamadan sonra Akdeniz’de İngiliz gemileri etkin olmaya başlamışlardır. Akdeniz’e ilgisi çok öncelere uzanan ve bu ilgisini siyasetin yanı sıra edebiyatına da yansıtan Fransa, 19. yüzyılın başlarında sömürge yarışında geri kaldığı İngiltere’ye karşı Akdeniz’de üstünlüğünü korumak istemekteydi. Çünkü Akdeniz Fransa tarafından kendisine ait doğal bir deniz olarak görülmekteydi (Mendelson, 2002).

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin güç kaybetmesi, Venedik ve İspanya’nın da giderek zayıflaması sonucunda Akdeniz’de yeni aktörler güçlenmiş ve bu dönemde İngiliz ve Fransızlar yeni hegemonik aktörler konumuna gelmişlerdir. Bu gelişmeler 19. yüzyıl başında Akdeniz’de dengelerin değişmesine yol açmıştır (Abulfia, 2011: 22-23). Süreğiden yoğun iç sorunlar ve savaşlar ile yıpranan Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde yayılcı politikaları ile dikkat çeken İngiltere ve Fransa ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu karşılaştığı uluslararası sorunları aşmak için bazen İngiltere bazen Fransa bazen de her iki devletle birlikte hareket etmiştir. İngiltere Osmanlı İmparatorluğunu Hindistan yolunun güvenliği açısından bir tehdit olarak görmemekteydi. Buna mukabil, İngiltere de Osmanlı Devleti’ni kendi uluslararası politikalarına engel oluşturabileceğini düşündüğü Rusya’yı durdurabilecek bir güç unsuru olarak değerlendirmekteydi. Öte yandan Fransa’nın Mısır’a yönelik hesaplarını da dikkate alan İngiltere Osmanlı İmparatorluğu ile bir süreliğine birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir (Gülcan, 2001: 8). İngiltere Osmanlı Devleti ile birlikte hareket ederek Doğu Akdeniz’de Fransa’nın nüfuz kazanmasını engellemek istemiştir.

Kötü gidişi durdurmak ve yenilenecek tekrar güçlü bir devlet konumuna gelebilmeyi amaçlayan Osmanlı İmparatorluğu hem İngiltere’nin hem de Fransa’nın desteğine önem vermekte idi. Bu amaçla önce Fransa ile ilişkilerin güçlendirilmesi politikası güdülmüştür. Bunun nedeni Osmanlı yönetiminin Fransa ile geçmişten gelen tarihi bağlar ve sürdürülen ilişkileri de gözetenek Fransa’yı önemli bir konumda görmeleri ve aynı zamanda o dönem Fransa’sının Avrupa’nın en güçlü devleti olarak kabul görmesi idi. 19. yüzyıla gelindiğinde Fransa ile birlikte İngiltere ile de iyi ilişkiler geliştirme siyaseti benimsenmiştir. Bu süreçte imzalanan 1838 Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması Doğu Akdeniz’de İngilizleri daha da güçlendirmiş ve Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin önemini de arttırmıştır (Gülcan, 2001: 8). İstanbul’a İngiliz Büyükelçisi olarak atanan Stratford Canning (Graves,1999: 8). İngiltere’nin konumunu sağlamlaştıran önemli bir rol oynamıştır. Canning, Süveyş Kanalı’nın açılma projesi, Mısır’da demiryolu yapımı ve Hindistan yolunun güvenliği gibi konularda İngiltere’nin önemli bir rol oynamasında etkili olmuştur (Ragatz, 1922: 13).

19. yüzyılda İngiltere ve Fransa arasındaki rekabet mücadelesi genel olarak şu alanlarda yoğunlaşmıştır: Osmanlı İmparatorluğunda gerçekleştirilen İslahat ve Reform Hareketleri, Mısır Sorunu, Girit Sorunu, Balkanlardaki İsyalar, Lübnan’da Yaşanan Olaylar, Kırım Savaşı, Yunanistan’ın Durumu, Cidde

Olayları, Mısır ve Borçlar Meselesi, İtalya'nın Kurulması ve Süveyş Kanalı. Bu konularda Fransa ve İngiltere kendi çıkarlarını korumak amacıyla rekabet ederken, bazı ortak noktalarda birlikte de hareket etmişlerdir. Bu sorunlar arasında Süveyş Kanalı'nın açılması karmaşık ve ilginç bir rekabete sahne olması açısından ilginç bir özelliğe sahiptir (Thomas, 1952: 152).

19. YÜZYILDA DOĞU AKDENİZ'DE EGEMENLİK MÜCADELESİ

19. yüzyılda Doğu Akdeniz yoğun bir egemenlik mücadelesine sahne olmuş ve güç dengesi sıklıkla değişmiştir. 19. yüzyılda güç mücadelesi Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında cereyan etmiştir. Söz konusu mücadelenin belirleyici unsuru bu aktörlerin donanmaları yani deniz gücü olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a egemen olma mücadeleleri, Yedi Adalar Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki Kal-i Sultaniye Anlaşması ile neticelenen olaylar, Kırım Harbi, Osmanlı-Rus Harbi, Mora İsyanı, Girit İsyanı ve Osmanlı-Yunan Harbi 19. yüzyılda deniz gücünün önemli işlevler üstlendiği vakalar olarak dikkat çekmektedir (Erbaş, 2016: 134). İngiltere 19. yüzyılın başlarından itibaren Akdeniz'de aktif bir politika izlemiştir. 1798 yılında Mısır'ı işgal eden Napolyon Bonaparte'a karşı aktif tavır koyan ilk devlet İngiltere olmuştur. İngiltere'nin Doğu Akdeniz üzerindeki sömürgelerine ulaşım yollarında Fransa'nın etkinlik kazanması karşısındaki mücadelesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda İngiltere Mısır'ı işgal eden Fransa'ya ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanında sürekli olarak Osmanlı Devleti'ne destek vermiştir.

Fransa, İngiltere'nin Hindistan'ı egemenliği altına almasından itibaren önemli bir tehdit olarak görülmüştür. Bu nedenle İngiltere, Mısır'ı işgal eden Napolyon Fransa'sının Şark ile olan ticari ilişkilerinin önünde bir engel oluşturmaması ve Asya'daki sömürgelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla Fransa ile mücadele etmiş ve bunun sonucunda bir Osmanlı-İngiliz ittifakı doğmuştur. Bu bağlamda, İngiltere, Fransa'nın bir Osmanlı eyaleti olan Mısır'ı işgal girişimine karşı Osmanlı tarafında yer alarak donanması ile destek sağlamış ve meselenin Osmanlı lehine çözümünde rol oynamıştır. Aslında İngiltere uyguladığı bu politika ile Akdeniz'de daha güçlü bir egemenlik alanına kavuşmuştur. Cebelitarık ve daha sonra Malta'yı da egemenliği altına alarak dünyanın en büyük donanmasına sahip bir ülke olarak Doğu Akdeniz'deki konumunu sağlamlaştırmıştır (Altınay, 2001: 37).

Doğu Akdeniz'deki İngiliz-Fransız rekabeti, Fransa'nın 1801 yılında Mısır'dan çıkması ile sona ermemiş, aksine yeni mücadelelerin başlangıcını oluşturmuştur. Çünkü bu süreçte Mısır'ın önemi açıkça ortaya çıkmıştır. Napolyon, "*Mısır'a hâkim olan Avrupa kuvvetinin Hindistan'a hâkim olacağı*" na inanıyordu. Bu süreçte Fransa 13 Haziran 1830 tarihinde Cezayir'i işgal etmiştir. Fransa bu girişimi ile Doğu Akdeniz'de yayılma emelinden vazgeçmediğini açıkça ortaya koymuştur. Fransa'nın Cezayir'i işgal girişimine ilk tepkiyi gösteren ülke İngiltere olmuştur. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Ponsonby'nin baskısı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Fransa'ya Cezayir'den çekilmesi için verdiği nota Fransa tarafından cevapsız bırakılmıştır (Görgeç, 2013: 5-7).

19. yüzyılda bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere sömürgelerine ulaşım yollarını denetim altında tutmayı amaçlayan bir stratejiyi benimsemiştir. Bu bağlamda İngiliz İmparatorluğu'nun en önemli sömürgesi durumundaki Hindistan'a¹ (Ülman, 1973: 34-35), giden stratejik ulaşım güzergâhlarının bir kesişim noktası özelliği taşıyan Ortadoğu kritik bir önem kazanmıştır. İngiltere bu bölgede egemenliğini kurmak ve pekiştirmek üzere sistematik bir çaba içerisinde olmuştur. Bu amaçla ilk aşamada Cebelitarık Boğazını denetim altına almış, ardından Doğu'ya yönelip Malta adasını işgal etmiş ve Doğu Akdeniz'deki egemenlik hedefini gerçekleştirmek üzere önemli bir stratejik noktayı denetimine almıştır. Daha sonra Osmanlı egemenliğindeki jeostratejik önemi yüksek bir ada olan Kıbrıs'ın idaresinin İngiltere'ye terk edilmesini de içeren 4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs Anlaşması (Karaca, 2018: 233) ile bu adayı da nüfuz alanına katmış ve Mısır'ı işgal etmiştir. Böylelikle I. Dünya Savaşı öncesinde Arap Yarımadası ve Doğu Akdeniz'de İngiliz nüfuzu daha da pekişmiştir (Özdem, 2016: 29-30).

İngiltere ve Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki rekabeti Osmanlı devletini doğrudan ilgilendirmiştir. 19. yüzyılın başında hasım olan bu devletler, yüzyılın sonunda müttefik konumuna gelmişlerdir. Bu müttefiklik ilişkisi Osmanlı İmparatorluğuna büyük zararlar vermiştir. Yunan isyanına destek veren İngiltere-Fransa ve Rusya Mora yakınlarındaki Navarin bölgesindeki Osmanlı-Mısır donanmalarına 20 Ekim 1827 tarihinde düzenledikleri ani bir baskınla (Bostan, 2006: 442) -Osmanlı İmparatorluğu ile bir savaş hali mevcut olmamasına karşın- Osmanlı ve Mısır donanmasından 52 gemi ve 6000 denizcinin kaybına neden olmuşlardır (Karal, 2011:118). Osmanlı tarihinde "Navarin Faciası" olarak yer alan bu haksız saldırı karşısında Osmanlı İmparatorluğu İngiltere-Fransa ve Rusya'dan tazminat talep etmiş ancak bir sonuç alınmamıştır (Bostan, 2006: 442-443).

İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de egemen olma mücadelesi 19. yüzyıl boyunca aktif olarak sürmüştür. Bölgedeki adalarda bulunan halkın Osmanlı İmparatorluğuna karşı isyanlarına İngiltere sürekli destek vermiştir. 19. yüzyılda İngiltere sömürge topraklarına ulaşım yolları üzerinde büyük bir stratejik öneme sahip olması nedeniyle Süveyş Kanalı Projesinde çok istekli davranmıştır. Fransa da bölgedeki ticareti ve ticaret yollarını kontrolü altına almak amacıyla Süveyş Kanalına hâkim olmak ve İngiltere'ye karşı dünya denizlerinde kaybettiği üstünlüğü dengelemek istiyordu (Erbaş, 2016: 142).

Mısır'da Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlamayı amaçlayan Süveyş Kanalı girişimleri Fransa'nın gözünde bölgenin stratejik önemini daha da arttırmıştır. İngiltere'nin tüm engelleme çabalarına rağmen 25 Nisan 1859 tarihinde başlayan kazı çalışmaları 15 Aralık 1869 tarihinde kanalın açılması ile sonuçlanmıştır.

---

1 Babürşahın 1526 yılında kurduğu büyük imparatorluk 1707 yılında dağılmış ve Kuzey Hindistan birçok küçük sultanlık ve mihraceliklere bölünmüştür. Bundan yararlanan İngiliz Hint Kumpanyası, Güney Hindistan'a ve Bengal'e yerleştikten sonra kuzeye de göz dikmiştir. 1763 yılı sonrasında buradaki devletlerin bazılarıyla savaşarak onları, bu arada Sınd ve Pencap'ı doğrudan kendi yönetimine almış, bazılarında anlaşmalarla kendisine bağlamıştır. 18. yüzyılın sonlarında Hindistan'a İngiliz egemenliğinin temsilcisi olan bir genel vali gönderilmiştir. 19.yüzyılın ortalarında Hint Kumpanyasının yerli askerlerinin çıkardığı bir ayaklanma (Sipahi İsyanı)üzerine bu kumpanya dağıtılarak topraklarına ve mallarına İngiltere tarafından el konulmuştur. Hindistan'ı yönetmek üzere bir Hindistan Bakanlığı kurulmuştur. Böylece Hindistan doğrudan doğruya İngiliz tahtına bağlanmış ve İngiltere 19.yüzyılın başlarında Hindistan'ın bütününe egemen olmuştur (Ülman, 1973: 34-35).

Ancak İngiltere Süveyş Kanalı Projesinin ilk aşamalarında elde edemediği imtiyazı Mısır Hidivi İsmail Paşa'dan 4.000.000 liralık çoğunluk hissesini satın alarak tekrar elde etmiştir. Fransa'nın 1870 tarihinde Almanya'ya yenilerek çok ağır bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalması nedeniyle Süveyş Kanalı hisselerini alma girişiminde bulunma gücünü yitirmesini İngiltere bir fırsat olarak değerlendirmiştir. İngiltere bu girişimi ile sömürgesi olan Hindistan ticaret yolunu daha güvenli bir hale getirmiş, aynı zamanda Mısır üzerindeki Fransız egemenliğine ortak olmuştur (Ogen, 2008: 527-528).

Almanya'ya karşı alınan yenilgi ve sonrasında da devam eden Alman tehdidi, İngiltere'nin 1878 yılında Kıbrıs'ın idaresini ele geçirmesi ve ardından Mısır'ı 1882 yılında işgal ederek Kızıldeniz'e ulaşım hattına tümüyle egemen olması Fransa'yı çok endişelenmesine rağmen, İngiltere'ye karşı aktif bir tavır koymasına engel olmuştur. Birinci Dünya Savaşının ardından Fransa'nın temel stratejisini Sykes-Picot Anlaşması ile elde ettiği kazanımları koruma amacı oluşturmuştur (Fromkin, 2004: 293).

DOĞU AKDENİZ'DEKİ İNGİLİZ-FRANSIZ REKABETİNİN OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ TEZAHÜRLERİ VE SÜVEYŞ KANALI

İngiltere ve Fransa arasında Doğu Akdeniz'de cereyan eden mücadeleden en yoğun biçimde etkilenen devlet Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dönem dönem ya İngiltere ya da Fransa ile mücadele etmiş bazen de bu iki devleti de karşısına almak zorunda kalmıştır. Bazı durumlarda da başka bir devlete karşı-ki bu devlet birçok kez Rusya'dır- İngiltere ve Fransa'nın desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu dönemde Rusya'nın da Akdeniz rekabetinde pay almaya yönelik çabaları Kırım Savaşına giden süreci başlatmıştır. Rusya'nın bu çabaları İngiltere ve Fransa'yı kaygılandırmış, Osmanlı Devleti ve Avrupa siyasetinin çıkarlarının ortak bir tehdide karşı örtüşmesi sonucunda Avusturya-Macaristan ve Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu, Fransa ve İngiltere güç birliği yapmışlardır. Bu güç birliği, Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki Boğazların kontrolünü ele geçirmesini engellemek ve Rusya'nın Akdeniz'de güçlü bir oyuncu haline gelerek İngiltere'nin Hindistan ulaşımını tehdit eden bir konuma gelmemesini sağlamak amacını güdüyordu (Hale, 2000: 20). Bu süreçte İngiltere ve Fransa Rusya'nın kendilerine karşı tehdit oluşturan yayılmasını durdurmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumaya yönelik olarak birlikte hareket etmişlerdir (Hale, 2000: 21).

Buna karşın İngiltere ve Fransa kendi çıkarları söz konusu olduğunda Osmanlı Devleti'ne müdahale etmekten de çekinmemişlerdir. Bunun örneğini yaşanan Lübnan sorununda açıkça görmek mümkündür. Lübnan'da Katolik Maruniler, Müslüman Dürziler, Sünni Müslümanlar ve az da olsa Ortodokslar yaşamaktaydı. Katolikler Fransa'nın, Protestanlığı benimsemeye başlayan Dürziler de İngiltere'nin himayesine girmeye başlamışlardı. Lübnan'da atanan yerli idarecilerden kaynaklanan yönetim sorununu çözmek isteyen Osmanlı İmparatorluğu, Ömer Paşa'yı atayarak Lübnan'ın özerk durumuna son vermiştir. Bu atama üzerine Fransızlar ve İngilizler (hatta Ortodoksların haklarını koruma gerekçesine sığınan Rusya) Lübnan'da güç mücadelesine girişmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Maruniler ve

Dürzileri yatıştırmak için 1846 yılında Lübnan'ı iki idari bölgeye ayırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kararı ile geçici olarak sağlanan sükûnet kargaşasının tekrar başladığı 1858 yılına kadar devam etmiştir (Karaca, 2018: 106-107).

Bölgede yaşayan Müslüman ve Hristiyanlar arasında çıkan olaylar esnasında Fransız ve İngiliz diplomatların ölümleri nedeniyle Fransa ve İngiltere kendilerine yönelik ortak tehditlere karşı birlikte hareket etmişler, bu süreçte olayları bastırmak için Cidde şehrini donanmaları ile topa tutmuşlar ve olaylardan sorumlu tuttıkları on kişiyi idam etmişlerdir. İngiltere ve Fransa'nın bu tutumları kendi ortak çıkarları söz konusu olduğunda başka devletlerin hukukunu kolaylıkla çiğneyebileceklerine bir örnek oluşturmuştur. Ancak aynı dönemde ortaya çıkan Süveyş Kanalı olgusu ile bu işbirliği yerini tekrar rekabete bırakmıştır (Ogen, 2008: 529-530).

1869 yılında açılan Süveyş Kanalı ticari yolları değiştirmiş, bölgenin İngiltere nezdindeki stratejik önemini daha da arttırmıştır. Çünkü Hindistan'a giden en kısa yol buradan geçmektedir. İngiltere Akdeniz'deki egemenliğini güçlendirmek üzere 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını öne sürerek ileri de güçlenebilecek Rus tehdidine karşı geçici olarak Kıbrıs'a yerleşmiş ve ardından 1882 yılında Mısır'ı işgal etmiştir. İngiltere yalnızca Süveyş Kanalı nedeniyle değil, Güney Afrika'dan edindiği değerli maden ve mücevheratı daha güvenli ve kolay bir şekilde taşıyabilmek için inşa etmek istediği Kahire-Ümit Burnu demiryolu nedeniyle de Mısır'ı önemsemekte idi. Fakat Afrika'da Britanya'nın güney-kuzey hattındaki ilerleme girişimleri, Fransa'nın Afrika'daki doğu-batı yönünde ilerleme çabalarıyla çakışmıştır. İngiltere Fransa ile girdiği mücadeleyi kazanmış, Fransa'yı bertaraf etmiştir. Birinci Dünya Savaşında Avrupa'nın büyüyen yeni devleti Almanya karşısında Fransa ile birlikte hareket eden İngiltere Almanya'yı yenerek bu mücadeleden tasfiye etmiştir. Birinci Dünya Savaşının galip devletleri özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşırken İngiltere bu topraklardan stratejik önemi olan ve petrol yatakları bakımından zengin bölgeleri almıştır (Gündüz, 2016: 775).

İngiltere sömürge imparatorluğunun Hindistan'a ulaşım yollarını koruma amacıyla yüzyıldır sürdürdüğü Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma siyasetini, Gladstone ve Salibury gibi Evangelist siyasetçilerin iktidara gelmesi, bu siyasetin maliyetinin yüksekliği ve Süveyş Kanalı'nın açılışı ile elde ettiği yeni olanaklar gibi sebeplerle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının bitimiyle terk etmiştir (Özdem, 2012: 195).

19. YÜZYILDA DOĞU AKDENİZ'DE YAŞANAN EGEMENLİK MÜCADELESİNİN ULUSLARARASI TEORİLER PERPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geniş bir yelpazeye yayılan, zengin bir çeşitlilik arz eden ve dinamik bir karakteristiğe sahip olan uluslararası etkileşimleri hiçbir teorinin tam olarak açıkladığı söylenemez. Ancak bir teorik çerçeve, uluslararası ilişkilere ilişkin çözümlenelerde tarihsel olarak merkezî bir konumdadır. Realizm olarak tanımlanan bu kuramsal yaklaşım uluslararası ilişkileri güç yoluyla açıklayan bir düşünce perspektifi sunar (Pevehouse ve Goldstein, 2017: 85).

Realizmin kökleri eski bir geleneğe kadar uzanır. 2000 yıl önce yaşamış olan *Sun Tzu*, gücün ilk kez sistematik bir araç özelliği kazandığı bir süreçte devlet yöneticilerine ayakta kalabilmek için tavsiyeler vermiştir. Buna göre yöneticiler ülkelerinin çıkarlarını korumak, geliştirmek ve varlıklarını sürdürülebilmek için gücü nasıl kullanacaklarını bilmek durumundadırlar (Tzu, 2008: 27). Aynı dönemde Yunanistan'da Tukidides, 17. yüzyılda *Thomas Hobbes*, İkinci Dünya Savaşı sonrasında akademisyen *Hans Morgenthau* ve ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde "Irak'la savaşın Amerikan ulusal çıkarlarına uygun olmadığı" uyarısını yapan 2002 tarihli *New York Times* ilânını imzalayan 33 uluslararası ilişkiler akademisyeni arasında realist teoriyi benimsemiş olanların ağırlıkta olması dikkat çekmektedir. Realistler için uluslararası ilişkilerde güç; merkezî, fakat ilginç bir biçimde tanımlanması ve ölçülmesi zor bir kavramdır (Barnett ve Duvall, 2005: 1-37). Genellikle güç, başka bir aktöre, aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme (ya da yapacağı bir şeyi yaptırmama) yeteneği olarak tanımlanır. Güç, etkinin kendisi değil, başkalarını etkileme potansiyeli ya da yeteneğidir. Realistler, kısa vadede ulusal gücün en önemli unsuru olarak *askeri gücü* ve askeri gücün yerini alabildiği ölçüde de ekonomik güç, diplomatik beceriler, ya da ahlâkî meşruiyet gibi unsurları görme eğilimindedirler. Yani askerî güç, pek çok güç unsurundan yalnızca biri olmaktadır (Pevehouse ve Goldstein, 2017: 87-90).

Güç dengesi kavramı, bir veya daha fazla devletin gücünün başka bir devlet veya devletler grubunun gücünü dengelemek için kullanılması genel fikrini ifade eder. Bir başka ifadeyle güç dengesi, bir devletin bütün bir bölgeyi ele geçirmesini önlemek için karşı dengeleme koalisyonlarının oluşumunu ifade etmektedir (Elman ve Vasquez, 2003: 71). Bu tür dengelemeler düzenli olarak gerçekleşmesi halinde uluslararası sistemde istikrar sağlanmasına katkı sunmaktadır. Ancak bu istikrar barış anlamına gelmez. Hegemonya, uluslararası siyasal ve ekonomik ilişkilerin yürütülmesi konusunda kural ve düzenlemelere hükmetme olanağına sahip olacak düzeyde uluslararası sistemde başat güce sahip olan devlet ve/veya devletleri ifade etmektedir. Bu tür devletlere *hegemon* denir. Genellikle *hegemonya* dünya hakimiyeti demektir ancak bazen bölgesel hakimiyeti de ifade etmektedir (Nye, 2003: 49).

Yukarıda ayrıntıları ile açıklanan 19. yüzyılda Doğu Akdeniz'de yaşanan İngiltere-Fransa rekabeti bu kuramsal çerçeve bağlamında realizmin temel karakteristiklerine uygun düşmekte ve realist teori ile büyük ölçüde açıklanabilir bir görünüm arz etmektedir.

SONUÇ

Doğu Akdeniz'deki Ceneviz-Venedik nüfuzunun zayıflaması ile 15. ve 16. yüzyıldan itibaren bölgedeki güç dengesi Osmanlı İmparatorluğu lehine gelişmiştir. Ancak 19. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede güç kaybetmesi üzerine Avrupa'nın güçlü devletleri olan İngiltere ve Fransa bölgedeki nüfuzlarını arttırma yönündeki girişimlerini yoğunlaştırmışlardır. Ancak İngiltere ve Fransa'nın bu çabaları sürekli bir çatışma ekseninde cereyan etmemiş; bu devletler çıkarları doğrultusunda ortak politikalar da uygulamışlardır. Uygulanan ortak politikalara rağmen, Doğu Akdeniz'de Fransa ve İngiltere rekabeti varlığını 1. Dünya Savaşına kadar sürdürmüştür.

Avrupa'nın bu iki kudretli devletinin Doğu Akdeniz'deki rekabetinin temelini Fransa'nın Akdeniz'in batısında edindiği nüfuz alanını doğu kesimlerine doğru yaygınlaştırma çabalarının; İngiltere'nin sömürgesi olan Hindistan bağlantısı nedeniyle Akdeniz'deki etkinliğini koruma gayesi ile çatışması oluşturmuştur. Bu iki büyük gücün politikalarının çatışması, aralarındaki rekabetin temel nedenini oluşturmuştur. İngiltere ve Fransa, Doğu Akdeniz'de kendi çıkarları için çatışmalarına rağmen ortak tehditlere karşı birlikte hareket etmeyi de başarmışlardır. Rekabetin dikkat çeken bir yönü de aralarındaki birçok soruna karşın bu iki devletin rekabet sürecinde bir savaşa girmekten kaçınmış olmalarıdır. İngiltere ve Fransa'nın uyguladıkları en dikkat çekici ortak politika Rus tehdidine karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun korunması olmuştur.

19.yüzyılda Doğu Akdeniz'de yaşanan rekabetin temelinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki gücünü yitirmesi yatmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere ve Fransa Doğu Akdeniz'de kendi nüfuz alanlarını belirlemeye çalışmış; ikinci yarısında ise bu devletlerin arasındaki rekabetin temel motifini, kendi alanlarının diğerine karşı geliştirilmesi ve bir çekim merkezi haline getirilmesi oluşturmuştur.

19. yüzyılda Doğu Akdeniz'de yaşanan İngiltere-Fransa rekabetinin temeli siyasal ve sosyo-ekonomik çıkarların korunması ve yeni kazanımların edinilmesine dayanmaktadır. Bu devletler amaçlarına ulaşabilmek için bölgedeki etnik yapıları, kültürel unsurları, kendi misyonerlerini, açtıkları okulları ve elçilikleri yoğun ve etkin olarak kullanmışlardır. Rekabetin özünü maddi çıkarların genişletilmesi ve korunması oluşturmuştur. Bu süreçte İngiltere ve Fransa bölgedeki pek çok yerel unsuru kendi çıkarlarını gerçekleştirmek uğruna kendi politikaları doğrultusunda kullanmayı başarmışlardır. Doğu Akdeniz'de edindikleri nüfuzu derinleştirmek amacıyla bölgedeki millî, iktisadî ve kültürel farklılıkları kullanarak küçük devletçikler kurdurmuşlar ve mandaları altına aldıkları bu devletler marifetiyle iktisadî kaynakları denetim altına almayı sağlamışlardır.

Sonuç olarak İngiltere ve Fransa arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan rekabet 19. Yüzyılın ilk yarısında Kuzey Afrika politikasını gerçekleştirme ve Hindistan yolunun güvenliğini sağlama amacına yönelik olarak cereyan ederken; yüzyılın ikinci yarısında Ortadoğu enerji kaynaklarına egemen olabilmek için Doğu Akdeniz'i denetim altında tutma siyasetine dönüşmüştür.

Günümüzde de Doğu Akdeniz Bölgesi zengin hidrokarbon rezervleri nedeniyle hegemonik güçlerin çekim alanı olma özelliğini sürdürmektedir. Günümüzün dinamik koşulları altında Doğu Akdeniz'in bölgesel denklemini yeniden oluşmakta, bölgenin istikrarsız karakteristiği enerji bağlamında daha da önemli bir mahiyete bürünmekte, bölgesel ve küresel aktörler bu süreçte konumlarını yeniden değerlendirmektedirler. Bu çalışma sonrasında günümüzde yaşanan bölgenin doğal kaynaklarına yönelik nüfuz edinme çabalarının ve potansiyel bir gerilim ve çatışma kaynağı olabilecek su sorununun irdelenmesine yönelik bir çalışma alan yazınına önemli katkılar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abulafia, D. (2011). *The great sea: a human history of the Mediterranean*. Oxford University Press.
- Altınay, A. R. (2001). *Sokollu*. (yay. haz. İbrahim Delioğlu). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Barnett, M. ve Duvall, R. (2005). Power in international politics. *International organization*, 59(1), 39-75.
- Bostan, İ.(2006). Navarin. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) C. XXXII* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/navarin>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Braudel, F. (1993). *Akdeniz ve Akdeniz dünyası I*. (çev. M. Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi yayınları, 76.
- Bulut, M. (2002). The role of the Ottomans and Dutch in the commercial integration between the Levant and Atlantic in the seventeenth century. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 45(2), 197-230. Leiden: Brill.
- Çınar, B. (2014). Birinci dünya savaşı'nda Osmanlı jeopolitiğinin rolü. *Gazi Akademik Bakış*, (15), 39-57.
- Elman, C. ve Vasquez, J. A. (Eds.). (2003). *Realism and the balancing of power: A new debate*. Prentice Hall.
- Erbaş, F. (2016). 19. yüzyıl Doğu Akdeniz donanma mücadelesinde öne çıkan devletler ve faktörler. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (8), 133-158.
- Fromkin, D. (2004). *Barışa son veren barış*, (çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Girgin, G. (2006). *Fenikeliler'de Akdeniz ticareti*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Görgen, İ. (2013). *Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız mücadelesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Gülcan, N. (2001). *Türkiye-İngiltere ilişkileri ve işbirliği imkanları. Bir başka açıdan İngiltere*, 1-66.(der. Sedat Laçiner), Ankara: Asam Yayınları.
- Gündüz, A. (2016). Sömürgecilik kavramı ve sömürgeci devletlerin uyguladıkları taktikler "Ortadoğu örneği". *Tarih Okulu Dergisi*, (XXV), 763-784.
- Gürer, O. M. (2007). *İtalyan krallığı'nın Doğu Akdeniz politikası (1861-1913)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Graves, P. P. (1999). *İngilizler ve Türkler: Osmanlı'dan günümüze Türk-İngiliz ilişkileri (1789-1939)*. (çev. Yılmaz Tezkan). Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Hale, W. (2000). *Turkish foreign policy 1774-2000*. London: Frank Cass.
- Issawi, C. (1977). British trade and the rise of Beirut, 1830–1860. *International Journal of Middle East Studies*, 8(1), 91-101.
- Karaca, N. T. (2018). *Büyük oyun İngiltere başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı yıkma planı*. 4. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı tarihi (Cilt V)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mendelson, D. (2002). The idea of the Mediterranean in early nineteenth-century French literature. *Mediterranean Historical Review*, 17(1), 25-48.
- Ogen, O. (2008). The economic lifeline of British global empire: A reconsideration of the Historical dynamics of the Suez Canal 1869-1956. *Journal of International Social Research*, 1(5), 523-533. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/the-economic-lifeline-of-british-global-empire-a-reconsideration-of-the-historical-dynamics-of-the-suez-canal-18691956.pdf> Erişim Tarihi: 04.7.2023.

- Ortaylı, İ. (1984). 19. yüzyıl sonunda Suriye ve Lübnan üzerinde bazı notlar. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, IV. Halil İncelik, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry (Ed.). İstanbul: Enderun Yayınevi, 89-113.
- Özdem, A. G. (2012). *Karadağ'ın Osmanlı egemenliğine karşı mücadelesi (1830-1878)*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ.
- Nye Jr, J. S. (2003). *The paradox of American power: Why the world's only superpower can't go it alone*. Oxford University Press.
- Pevehouse, J. and Goldstein, J. (2017). *International relations*. Boston: Pearson.
- Ragatz, L. J. (1922). *The Question of Egypt in Anglo-French relations, 1875-1904*. Edinburg: Fletcher Pembroke.
- Soucek, S. (2011). *Studies in Ottoman naval history and maritime geography*. İstanbul: The Isis Press.
- Şam, E. A. (2001). *Mısır'ın 1882'de İngilizler tarafından işgali ve Osmanlı devletinin takip ettiği siyaset*. (Yüksek Lisans Tezi). 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Thomas, L. V. (1952). *European imperyalism in the Middle East, backround of the Middle East*. New York: Cornell University Press.
- Toledano, E. (2006). Osmanlı Doğu Akdeniz'inde afrikalı köleler bir kültürel merkezileştirme örneği, Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Özel, Kudret Eminoğlu (Ed.) *Akdeniz dünyası* kitabı içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tzu, S. (2008). *Savaş sanatı*, çev. Adil Demir, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Ülman. H. (1973). *Birinci dünya savaşına giden yol [ve savaş]*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 355.